

Grigore Gafencu - omul și diplomatul

Andrei Lucaci

Solicitat în anul 1995 să semneze un cuvânt înainte pentru lucrarea **Grigore Gafencu Misiune la Moscova**¹, dl. Teodor Meleșcanu, pe atunci ministrul Afacerilor Externe ale României, anunța cititorul că în ciuda eșecurilor de până atunci de a formula o definiție la întrebarea ce este un diplomat, el are un răspuns care poartă numele lui Grigore Gafencu. „Un răspuns” continua Teodor Meleșcanu *care surprinde și impresionează deopotrivă. Prin simplitatea lui, prin profunzimea lui, prin claritatea lui. El nu pare și cu siguranță nici nu este rezultatul unui demers științific al căutărilor prin rafturile bibliotecilor sau al meditațiilor în fața foii de hârtie. Este însă, cu siguranță produsul inspirației unui mare profesionist în domeniul relațiilor internaționale, al unui intelectual învățat să pătrundă în esența fenomenelor, al unui om educat în spiritul dăruirii pentru țară și dotat cu un superior simț al datoriei*”. Potrivit domnului Teodor Meleșcanu, „Grigore Gafencu nici nu s-a gândit să formuleze un răspuns și cu atât mai puțin o definiție. Pur și simplu el se autodefiniște când, în iunie 1941, la ultima întrevvedere pe care o are cu Viaceslav Mihailovici Molotov, comisarul poporului pentru Afacerile Externe ale Uniunii Sovietice, îi spune: «... nu pot avea față de evenimentele de azi [la 22 iunie 1941 România împreună cu Germania au atacat U.R.S.S.], pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică un soldat al țării mele»”². Încheind caracterizarea, dl. Teodor Meleșcanu afirma că „Modul cum Grigore Gafencu a reprezentat și apărât interesele românești la Moscova cu demnitate, inteligență, tact s-ar putea constitui într-un «studiu de caz» la orice înaltă școală pentru pregătirea tinerilor diplomați”³.

Considerat, se pare, drept modelul diplomatului, Grigore Gafencu a intrat în ultima vreme în atenția istoricilor români și străini, datorită rolului jucat în una din cele mai grele perioade din istoria României. Ministru de Externe al României între anii 1938 și 1940, când norii negri și amenințători ai războiului se apropiau de hotarele țării noastre, și reprezentant al României la Moscova într-o perioadă de maximă încordare a relațiilor cu U.R.S.S. din preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial, Grigore Gafencu apare în lumina ultimelor documente ca o personalitate complexă, prin faptul că nu este cunoscut și considerat a fi doar un

¹ Grigore Gafencu, **Misiune la Moscova 1940-1941**. Cuprinzând principalele documente privind activitatea lui Grigore Gafencu la Moscova din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe ale României, volumul a apărut în anul 1995, la Editura Univers Enciclopedic, sub îndrumarea lui Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Nicolae Nicolaescu.

² **Ibidem**, cuvânt înainte semnat de dl. Teodor Meleșcanu, p. 5-6.

³ **Ibidem**, p. 10.

mare diplomat, ci un influent și apreciat ziarist al epocii sale. Văzând în această imagine o provocare, am început, încă din timpul studenției noastre, să adunăm material bibliografic și documentar prin intermediul căruia să încercăm să răspundem cât mai bine la întrebarea: cine a fost diplomatul Grigore Gafencu?

Dincolo de provocare, ideea de a-l studia pe Grigore Gafencu continuă să aibă drept cauză aprecierile din ce în ce mai numeroase potrivit cărora el ar fi unul dintre marii diplomați ai României interbelice și unul din liderii Exilului românesc postbelic.

Încă de la începutul demersului nostru facem precizarea potrivit căreia datorită diferitelor interpretări și surse documentare, este posibil ca încercarea noastră să fie privită cu oarecare susceptibilitate dat fiind multitudinea de opinii pe această temă, precum și faptului că modelul consacrat al diplomatului român îl reprezintă Nicolae Titulescu. Considerând însă, că orice încercare este lăudabilă și orice rezolvare este perfectibilă, așteptăm și alte sugestii atât din partea persoanelor avizate cât și de la cei care, în diverse împrejurări, au intrat în contact cu mărturii sau documente care pot întregi imaginea noastră.

Este de asemenea, probabil, cel mai nimerit prilej să ne exprimăm regretul pentru decesul prematur al celui care a fost istoricul Valeriu Fl. Dobrinescu de asemenea un apropiat al operei lui Grigore Gafencu care ne promisese o serie de documente cu referire la tema noastră provenite din arhivele britanice și americane. Disparația lui a subțiat rândurile istoricilor cu preocupări în domeniul Exilului românesc și ne-a lipsit inclusiv de un volum pe care îl anunțase ca fiind în lucru despre activitatea desfășurată de Grigore Gafencu în Exil.

Unul din principalele izvoare documentare folosite în lucrarea noastră îl reprezintă impresiile și comentariile politice ale lui Grigore Gafencu strânse în cele două lucrări memorialistice, **Însemnări politice 1929-1939**, apărut la Editura Humanitas în 1991 sub îngrijirea lui Stelian Neagoe, și **Jurnal 1940-1942**, apărut la Editura Globus în 1991 prin grija lui Ion Ardeleanu și Vasile Arimia. Se adaugă telegramele și rapoartele trimise de Grigore Gafencu la București în perioada în care s-a aflat la Moscova, publicate prin grija domnilor Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu și Nicolae Nicolescu în culegerea de documente cu titlul **Grigore Gafencu Misiune la Moscova 1940-1941**, apărută în anul 1995 la Editura Univers Enciclopedic.

Confirmarea ideilor și impresiilor consemnate punctual în cele două caiete de însemnări se regăsesc extrem de bine argumentate în cele două lucrări semnate de Grigore Gafencu, **Ultimele zile ale Europei și Preliminarii la războiul din răsărit**. Veritabile radiografii ale relațiilor româno-sovietice și ale cauzelor celui de-al doilea război mondial, cele două lucrări, apărute în străinătate în timpul Exilului, vin să întregască imaginea unui Grigore Gafencu prooccidental, fără afinități față de Uniunea Sovietică, sau de Germania nazistă.

La această operațiune de reconstituire a activității desfășurate de Grigore Gafencu un rol deosebit de important l-au avut și fondurile arhivistice, la care am ajuns cu destul de multă greutate datorită nevoii de a sta mai mult timp în București,

dar și unor clauze de ordin testamentar privind accesul la fondul Gafencu I și II din Arhivele Statului din București.

Studierea celor două fonduri ne-a oferit posibilitatea de a intra în peisajul politic în care a trăit și activat Grigore Gafencu, ajutându-ne să înțelegem mai bine specificul vremii, modul în care gândeau și acționau oamenii politici ai timpului, reacția acestora și a opiniei publice românești și străine față de unele evenimente care au marcat această perioadă, cum ar fi de exemplu criza economică din 1929-1934, înarmarea Germaniei, agonia țărilor mici și mijlocii, războiul, victoria aliaților, împărțirea lumii în sfere de influență, căderea implacabilă a Cortinei de fier ș.a. Totodată, în documentele studiate am reușit să întrezărim o serie de segmente din existența României Mari, dintre care menționăm: lupta politică, dezbaterile parlamentare, alegerile la români, criza politică, criza economică, cauzele apariției și dezvoltării ideologiei de extremă dreaptă, crima politică, poziția față de bolșevism etc.

De asemenea, considerând că informațiile obținute din arhive, în special cele reprezentate de memorialistică, pot fi suspectate de subiectivism, în dorința largirii cadrului de studiu ne-am preocupat și de unele din ziarele și periodicele vremii, pe care, fără a le considera obiective, le-am apreciat ca fiind utile mai ales în confruntarea faptelor și evenimentelor. Acordând o atenție deosebită în special ziarelor la care Grigore Gafencu a activat ca director, cum ar fi „*Revista Vremii*” pentru anii 1921-1924, ziarul *Argus* a cărui conducere a preluat-o în anul 1923, dar care apărea din anul 1918, și cotidianul *Timpul* pe care l-a înființat în 1937, am constatat că interpretarea evenimentelor și relatarea faptelor se apropie foarte mult de realitate.

După stabilirea coordonatelor de lucru rezultate în urma materialului studiat în scopul comparării unor proiecte și acțiuni revendicate de Grigore Gafencu, am trecut la o nouă etapă presupusă de vizualizarea documentelor de interes pentru lucrarea noastră existente în Arhivele Ministerului de Externe al României, îndeosebi la cele existente în fondul 71. Făcând referire la relațiile României cu Germania, U.R.S.S., Franța și Marea Britanie, precum și la Conferințele Înțelegerii Balcanice din preajma celui de-al doilea război mondial, documentele ne-au confirmat în cea mai mare parte informațiile obținute deja. Ne-au înlesnit foarte mult activitatea de cercetare, informațiile din lucrarea **România în jocul Marilor Puteri 1939-1940**, semnată de Corneliu Mihail Lungu și Ioana Alexandra Negreanu⁴, în care cei doi autori prezintă un număr de 194 documente, în marea lor majoritate inedite, aparținând Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe. Din această comparație am avut ocazia și mulțumirea să formulăm o serie de observații asupra unor documente publicate deja a căror interpretare este eronat prezentată, referitoare la corespondența lui Grigore Gafencu și la inițiativa cunoscută sub

⁴ Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, **România în jocul Marilor Puteri**, București, Editura Cartea veche, 2000.

numele de Blocul Neutrilor. Este vorba de o scrisoare redactată de Grigore Gafencu în 1 februarie 1944 și adresată ministrului afacerilor externe ale României, Mihai Antonescu, despre care, în prefața la **Jurnal 1940-1942**, editorii Ion Ardeleanu și Vasile Arimia⁵ o prezintă ca fiind adresată mareșalului Ion Antonescu, precum și despre o confuzie privind începutul negocierilor referitoare la realizarea Blocului Neutrilor la Jebel, în 19 septembrie 1939⁶, când în realitate ideea îi parvine lui Grigore Gafencu pe o filieră diplomatică italiană. Problema scrisorii adresate ministrului de externe Mihai Antonescu este prezentată și argumentată în capitolul privind activitatea din Exil a lui Grigore Gafencu, în timp ce inițiativa Blocului Neutrilor face obiectul capitolului care analizează activitatea în calitate de ministru de externe al României.

În continuarea demersului nostru documentar am considerat oportună și studierea unor volume de memorialistică aparținând unor personalități contemporane cu subiectul nostru, dintre care menționăm pe: regele Mihai și regele Carol al II-lea, generalul Nicolae Rădescu, gen. Ion Gheorghe, Constantin I.C. Brătianu, Raoul Bossy, Nicolae Iorga, Constantin Argetoianu, regina Maria etc. Privind evenimentele prin ochii lor, am reușit să înțelegem că perioada în care s-a manifestat Grigore Gafencu a fost una a marilor dezbateri privind democrația în România. În acest context, datorită felului său de a fi, echilibrat și moral, adversar al dezordinii și dușman al corupției, influent ziarist și analist politic lucid, Grigore Gafencu a fost apreciat de aproape întreaga clasă politică interbelică, numărul criticilor săi fiind sensibil redus.

În fine, o importantă caracteristică a felului nostru de a lucra l-a constituit faptul că, după ce am parcurs fondul documentar existent în arhive, presă și memorii, în scopul de a ne verifica modul în care am înțeles evenimentele și ipotezele desprinse, am apelat la o serie de lucrări scrise de autori români și străini consacrați în domeniu. Dintre aceștia amintim pe A.J.P. Taylor⁷, Rebeca Haynes⁸, B.D. Funderbruk⁹, I. Scurtu și C. Hlihor¹⁰, Fl. Constantiniu¹¹, V.Fl. Dobrinescu¹²,

⁵ Grigore Gafencu, **Jurnal 1940-1942**, București, Editura Globus, 1991, p. 11.

⁶ Eliza Campus, **State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relațiile internaționale**, București, Editura Politică, 1988, p. 279.

⁷ A.J.P. Taylor, **Originile celui de-al doilea război mondial**, Iași, Editura Polirom, 1999.

⁸ Rebeca Haynes, **Politica României față de Germania între 1936 și 1940**, Iași, Editura Polirom, 2003.

⁹ B.D. Funderbruk, **Politica Marii Britanii față de România, 1938-1940**

¹⁰ I. Scurtu, C. Hlihor, **Complot împotriva României 1939-1947**, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

¹¹ Florin Constantiniu, **O istorie sinceră a poporului român**, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

¹² V.Fl. Dobrinescu, **Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial**, Iași, Editura Institutul European, 1995.

Eliza Campus¹³, Em. Bold și I. Ciupercă¹⁴ ș.a. În ceea ce privește capitolul dedicat Exilului românesc, a locului și rolului atribuit lui Grigore Gafencu, alături de memoriile și jurnalele unor reprezentanți ai diasporei, de un real sprijin ne-am fost lucrările semnate de Aurel Sergiu Marinescu¹⁵, Ion Calafeteanu¹⁶ și Alexandru Popescu¹⁷.

De asemenea, am simțit un real sprijin pentru clarificarea problemelor Exilului, cât mai ales a activității lui Grigore Gafencu în cadrul inițiativelor privind Europa unită, în lucrarea cu titlul **Grigore Gafencu Politică în exil 1942-1957**, apărută în anul 2000, la Editura Oscar Print, prin grija lui Nicolae Petrescu și Gheorghe Zamfir.

Evaluarea materialului bibliografic și documentar rezultat în urma studiului ni-l prezintă pe Grigore Gafencu ca pe un om complex, care a reușit să-și facă simțită prezența în una din cele mai dinamice și mai fecunde perioade din istoria României - perioada interbelică. Reprezentant de marcă al generației Marii Uniri, el se mișcă într-o perioadă de maxime transformări europene și românești, presupuse de sfârșitul primului război mondial. Prăbușirea celor patru imperii - rus, habsburgic, german și turc - a dus la apariția pe harta Europei a unor noi state, fapt ce dă naștere unor profunde mutații de ordin politic, economic, social și cultural etc. În același timp, lipsa unei victorii clare în fața Germaniei declanșează o veritabilă dezbateră europeană asupra eficienței Păcii de la Versailles și a implicațiilor ce îi revin Ligii Națiunilor, în condițiile în care, la sfârșitul războiului, Franța învingătoare era mai slabă decât Germania învinsă, iar germanii nu se gândeau decât la eludarea hotărârilor Tratatului de Pace de la Versailles¹⁸.

Adept al sistemului clasic de alianțe cu Anglia și Franța și occidental ca pregătire și cultură, Grigore Gafencu intră în această dezbateră privind viabilitatea Păcii de la Versailles cu puterea unui jurnalist tânăr și dornic de afirmare, al cărui curaj se manifestase și pe câmpul de luptă al primului război mondial unde primise, pentru fapte de arme meritorii, importante distincții militare de război printre care și Ordinul militar „Mihai Viteazul”.

Caracterizat de corectitudine și profunzime, și având un stil propriu atractiv și sintetic în același timp, Grigore Gafencu abordează Pacea de la Versailles de pe poziții similare cu cele emise mai târziu de A.J.P. Taylor. Construcția proastă a

¹³ Eliza Campus, **Înțelegerea Balcanică**, București, Editura Academiei, 1972.

¹⁴ Em. Bold, I. Ciupercă, **Europa în derivă**, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001; idem, **Ascensiunea Nazismului**, Iași, Editura Junimea, 1995.

¹⁵ Aurel Sergiu Marinescu, **O contribuție la istoria exilului românesc**, București, Editura Vremea, 1999.

¹⁶ Ion Calafeteanu, **Politică și exil 1946-1950**, București, Editura Enciclopedică, 2000.

¹⁷ Alexandru Popescu, **România și cele trei războaie mondiale**, Iași, Editura Institutul European, 2002.

¹⁸ A.J.P. Taylor, **op.cit.**, p. 31-34.

Păcii de la Versailles, potrivit lui Grigore Gafencu, era vinovată de o serie de evenimente care vor determina o a doua conflagrație mondială, insistând în mod deosebit pe: „*tratatul germano-rus; înarmările Rusiei; șantajul bolșevic; credite de război; spiritul de revanșă și manifestările pangermanismului; pangermanismul și panslavismul care complică problemele păcii mondiale*”¹⁹.

Totodată, privind spre Est, Grigore Gafencu atrage atenția asupra marelui pericol, neluat în seamă în Occident, reprezentat atât de lipsa Rusiei de la masa tratatelor, cât mai ales de rapidele transformări de natură ideologică care aveau loc și care transformau Moscova într-o forță care își cerea locul în politica europeană.

În asemenea împrejurări, evidente și pentru clasa politică românească, au loc o serie de reasezări politice, în care unele partide dispar (Partidul Conservator), altele se transformă (P.N.Ț. în 1926) și altele apar (partidele de dreapta), România devenind o scenă a dezbaterilor politice privind definirea partidului și locul personalităților politice. Odată cu așezarea portativului politic încep să se manifeste o serie de oameni politici, printre care și Grigore Gafencu. Înscris în P.N.Ț., a cărui doctrină o considera cea mai bună deoarece era națională, democratică și conservatoare (cele trei componente considerate de Grigore Gafencu fundamentale în definirea unui partid)²⁰, el ia act de luptele din culisele partidului pentru putere, participând la acestea prin intermediul ziarelor pe care le conduce și în care începe să publice mai ales articole și sinteze de politică internă și internațională. Adept convins al democrației, Grigore Gafencu ia poziție față de apariția și manifestarea din ce în ce mai pregnantă a ideologiilor extremiste și a antisemitismului.

În acest context, abordând problema comunismului din Uniunea Sovietică ca mișcare ideologică extrem de periculoasă și contagioasă, el afirma că, „*de peste Nistru ea [Uniunea Sovietică n.n.] rânjește spre noi, nebună, flămândă și goală*”²¹.

Educat și cunoscut în vest, Grigore Gafencu era adeptul convins al democrației de factură occidentală, în care rolul monarhiei era fundamental. În acest sens, el a combătut opiniile care aduceau atingere ideii de monarhie constituțională și s-a implicat în dezbaterile privind succesiunea la tronul României, considerând regele drept principalul garant al democrației. Datorită acestor convingeri, în perioada cât a fost ministru de externe a căzut în capcana întinsă cu abilitate de regele Carol al II-lea, pe care crezându-l un stâlp al democrației l-a susținut. În realitate, regele Carol al II-lea, pătruns și el de ideile autoritare în vogă din Europa (Germania, Italia, Spania), dorea să-și impună propria dictatură distrugând democrația parlamentară din România.

Propulsat din punct de vedere politic de calitatea de membru al P.N.Ț.,

¹⁹ *Revista Vremii*, București, 21 mai 1922 **Criza europeană și politica României**.

²⁰ *Ibidem*, 10 decembrie 1922 **Partidul care ne trebuie**.

²¹ *Ibidem*, 4 iulie 1922 **Procesul comuniștilor**.

Grigore Gafencu primește prima funcție politică în anul 1928, când este numit secretar general la Ministerul de Externe, la vârsta de 36 de ani. Ascensiunea sa, bazată deopotrivă pe confruntarea ideii specifice democrației interbelice, dar și pe renumele obținut din presă, îl vor ajuta ca în 10 ani să acceadă la funcția de ministru de externe al României.

Identificând trei mari pericole la adresa României: bolșevismul, fascismul și iredentismul, Grigore Gafencu va folosi presa pentru a combate pe fiecare dintre ele cu argumentul omului preocupat să dea discursului său, în egală măsură, stil și profunzime, dar mai ales o argumentație accesibilă tuturor cititorilor.

Demonstrând o predispoziție spre diplomație, Grigore Gafencu s-a întâlnit în cariera sa politică și cu cel care a fost în două rânduri președinte al Societății Națiunilor și ministru de externe al României - Nicolae Titulescu. Promotor al antirevizionismului, ca teză și obiectiv fundamental al politicii externe a României, Nicolae Titulescu era adeptul rezolvării diferendelor dintre state prin intermediul Societății Națiunilor, unde era recunoscut ca o eminență în materie de drept internațional. De asemenea, apreciind că I.V. Stalin nu dorește decât pacea, iar problemele româno-sovietice puteau fi rezolvate la masa tratatelor, Nicolae Titulescu și-a rezervat pentru sine soluționarea acestei probleme, anulând orice altă inițiativă pe această temă.

Considerând că poziția lui N. Titulescu nu era una în consens cu realitatea evoluției relațiilor româno-sovietice, Grigore Gafencu s-a implicat la un moment dat în negocierile cu U.R.S.S., în dorința încheierii unui tratat. Efectul acestor discuții, în momentul în care Nicolae Titulescu a aflat despre ele, a fost îndepărtarea lui Grigore Gafencu din Ministerul de Externe.

Evoluția rapidă a evenimentelor internaționale, generate de ascensiunea pericolului fascist, a impus României renunțarea la ideea securității colective sub egida Ligii Națiunilor promovată de Nicolae Titulescu și apropierea de modelul elvețian al neutralității aparținând lui Grigore Gafencu.

Ajuns ministru de externe în unul din cele mai grele momente din existența României (1938-1940), Grigore Gafencu a căutat soluții de salvare a independenței la Paris și Londra, ca adept al sistemului tradițional de alianțe, dar și în cadrul Înțelegerii Balcanice, militând pentru lărgirea și transformarea ei într-un Bloc al Neutrilor, sub conducerea Italiei. De asemenea, va face o serie de concesii politice Germaniei, explicate mai târziu ca fiind „o faptă de bună gospodărire și un paratrăsnet politic”²².

Diminuarea speranțelor de salvare a păcii și orientarea României, la indicațiile regelui Carol al II-lea, spre o politică din ce în ce mai germanofilă, determină demisia lui Grigore Gafencu din fruntea Ministerului de Externe, în

²² Grigore Gafencu, *Însemnări politice 1929-1939*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 339.

iunie 1940. După demisie, în dorința de a cunoaște mai bine pericolul de la răsărit, a acceptat o misiune la Moscova, ca reprezentant diplomatic al României în U.R.S.S. într-o perioadă care preceda evenimentele din 22 iunie 1941.

După încheierea misiunii și întoarcerea la București, nemulțumit de politica de subordonare totală față de Germania, Grigore Gafencu a luat hotărârea de a pleca în Exil, alegând Elveția, de unde va urmări cu atenție desfășurarea evenimentelor și se va implica atât în demersurile privind scoaterea României din război, cât și în negocierile de pace. Solicitând o soartă mai bună pentru România și țările din Est, demersul lui Grigore Gafencu nu putea depăși cadrul înțelegerilor de la Yalta, unde lumea fusese împărțită între Est și Vest. În fața acestei realități pe care nu va înceta să o critice, convins că ziua eliberării depindea de voința politică a Europei, Grigore Gafencu s-a implicat în activitățile menite să dea contur ideilor de unitate europeană.

Ancorat în această bibliografie, am încercat, în mod succint, să surpridem în acest material drumul parcurs de omul Grigore Gafencu începând cu momentul lansării sale ca jurnalist și om politic până la consacrarea sa ca diplomat, ministru de externe al României și ministru la Moscova, lider incontestabil al Exilului românesc și luptător împotriva bolșevismului și terminând cu importante funcții deținute în cadrul organizațiilor internaționale care militau pentru unitatea continentului european. Personalitate deosebit de complexă, Grigore Gafencu ni s-a înfățișat într-o multitudine de ipostaze, impresionante și surprinzătoare în egală măsură, în condițiile în care, în primele trei decenii de după Marea Unire, suntem obișnuiți mai ales cu portretele unor persoane pentru care jocul politic interesat și avantajul material reprezentau o prioritate.

Propunându-ne să-l prezentăm pe Grigore Gafencu în integralitatea componentelor de personalitate, ne-am îndreptat atenția asupra debutului său în presă și politică. Am constatat că, în baza pregătirii sale juridice realizate în occident, Grigore Gafencu se manifesta ca un democrat cerebral, ce susținea cu mare convingere sistemul politic constituțional, afișând o adversitate fățișă și constantă față de violența verbală și demagogia politică specifică multor politicieni români din perioada de după Marea Unire.

Înzestrat cu fler politic deosebit și dotat cu un accentuat simț analitic, lansarea în presă a lui Grigore Gafencu a fost una de succes din moment ce într-un foarte scurt interval de timp, a devenit un nume cunoscut și influent. Realismul analizelor sale de politică externă, interviurile realizate, precum și ziarurile pe care le-a înființat și condus l-au recomandat și orientat din ce în ce mai mult spre politică.

Având, așa cum am văzut, propria definiție despre partidul politic ca

instituție, Grigore Gafencu s-a apropiat de P.N.Ț. care, prin cele trei calități, democrat, național și conservator, se identifica cel mai mult cu modelul său.

În contact cu mai toate personalitățile politice, diplomatice și militare din România interbelică, Grigore Gafencu a reușit să ofere atât contemporanilor cât și posterității o serie de portrete și radiografii ale dezbatărilor parlamentare care rămân și astăzi extrem de interesante.

Întrât în politică, Grigore Gafencu a simțit o predilecție deosebită pentru diplomație și relațiile internaționale. Marginalizat inițial de funcționarii ministerului deoarece nu provenea din cadrul diplomaților de carieă, Grigore Gafencu a reușit să câștige un loc binemeritat în diplomația românească în ciuda conflictelor avute cu Nicolae Titulescu sau cu Savel Rădulescu. Datorită calităților sale a reușit să-și facă foarte multe prietenii, mai ales printre diplomații vremii cum ar fi Raoul Bossy, V.V. Tilea, V. Cădere ș.a., câștigând totodată și considerația multor diplomați străini acreditați la București, care îl cunoșteau și apreciau încă din perioada în care semna articolele de politică externă din paginile ziarelor sale.

Devenit ministru de externe al României, Grigore Gafencu a insistat mai ales pe găsirea unor soluții, cum a fost Blocul Neutrilor, care în fața dezordinii europene și a amenințărilor fasciste, iredentiste și bolșevice să reușească să asigure independența statului român. Punând în evidență vocația românilor pentru o politică internațională ce părea să se fi sfârșit odată cu Nicole Titulescu, proiectul Blocului Neutrilor a reprezentat pentru România și Grigore Gafencu un frumos capitol al diplomației securității regionale. Modul în care România s-a implicat în realizarea acestei alianțe, prin personalul diplomatic al Ministerului de Externe, în frunte cu Grigore Gafencu, a demonstrat că arta negocierii nu era deloc un capitol străin politicianilor români, iar dacă acțiunile întreprinse s-au sfârșit cu un eșec aceasta s-a întâmplat numai pentru faptul că scopul și dezideratele Blocului Neutrilor se opuneau intereselor majore ale marilor puteri europene. Indiferent de rezultat, România a reușit să demonstreze că în una din cele mai grele perioade care au marcat începutul celui de-al doilea război mondial a știut să facă politică și că în anumite momente a trebuit să țină cont de părerea ei.

Referitor la modul de abordare de către unii istorici a problemei presupuse de proiectul Blocului Neutrilor trebuie spus că aproape toți autorii au susținut ideea că realizarea lui se baza exclusiv pe structura Înțelegerii Balcanice, ceea ce după părerea noastră nu reprezintă adevărul. Aducem ca argument precizarea făcută de Grigore Gafencu potrivit căreia „*aderarea Bulgariei, Ungariei și Italiei* [la Blocul

Neutrilor n.n.] *nu este expres condiționată, cum e de pildă intrarea în Înțelegerea Balcanică, ci e determinată numai de ideea de neutralitate*²³. Singurul istoric care se apropie de ideea potrivit căreia Blocul Neutrilor era altceva decât Înțelegerea Balcanică este Cristian Popișteanu, fără însă a prezenta, în lucrarea sa **România și Antanta Balcanică**²⁴, diferența specifică de mai sus.

Alături de această părere se situează și istoricul american David Britton Funderburk fost ambasador al SUA la București care, în lucrarea cu titlul **Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)**²⁵, atinge, surprinzător pentru un străin, problematica Blocului Neutrilor, fiind însă tribut ar cu precizările referitoare la diferența dintre condiționarea expresă și ideea de neutralitate a membrilor care ar fi aderat la bloc.

A doua omisiune semnalată de noi în modul de prezentare a evoluției proiectului Blocului Neutrilor constă în aceea că, probabil datorită lipsei unor documente, nu se vorbește nicăieri de faptul că punctul de plecare al negocierilor privind realizarea acestui proiect îl reprezintă discuția dintre Grigore Gafencu și reprezentantul Italiei la București, Ghigi, din data de 13 octombrie 1939. Este foarte adevărat că într-o serie de capitale europene se discuta despre neutralitatea statelor ce compuneau Înțelegerea Balcanică, dar inițiativa Blocului Neutrilor a aparținut Italiei, care dorea să-și asume conducerea acestei alianțe în virtutea aspirațiilor sale de mare putere. În susținerea acestei opinii este relevant faptul că Grigore Gafencu formulează cele șase puncte ce vor sta la baza proiectului, după întrevvedere cu Ghigi, în 30 octombrie 1939.

Un punct de vedere ușor ascendent față de autorii menționați până acum întâlnim în lucrarea **Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial**²⁶, semnată de Valeriu-Florin Dobrinescu și Ion Constantin. Potrivit acestora, „*fortificarea Alianței Balcanice era văzută ca fază preliminară a creării Blocului Neutrilor*” în baza unei „*înțelegeri prealabile între cele patru state ale Înțelegerii Balcanice*”²⁷, fără însă a preciza că obligațiile Ungariei, Bulgariei și Italiei țineau numai de ideea de neutralitate și fără a localiza momentul exact al declanșării

²³ Arhivele Naționale ale României, **fond Grigore Gafencu**, dosar 37, p. 116-117 (Telegrama cifrată către ambasada de la Atena și Ankara din 30 octombrie 1939).

²⁴ Cristian Popișteanu, **România și Antanta Balcanică**, București, Editura Politică, 1968.

²⁵ David Britton Funderburk, **Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

²⁶ Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, **Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial**, Iași, Editura Institutului European, 1995.

²⁷ *Ibidem*, p. 102-103.

proiectului și inițiatorul italian al acestuia.

În același context, Elisa Campus²⁸ afirmă faptul că „*România a fost inițiatorul planului pentru crearea unui Bloc al Neutrilor*”²⁹, ceea ce, după cum am arătat deja, nu este adevărat. În lucrarea menționată nu sunt făcute precizări referitoare la specificul obligațiilor dintre statele membre ale Înțelegerii Balcanice față de cele care urmau să adere la Blocul Neutrilor. Lipsa acestor particularizări ne determină să credem că autorul a considerat Blocul Neutrilor ca fiind de fapt Înțelegerea Balcanică la care aderau în celeași condiții Ungaria, Bulgaria și Italia.

Scopul general al tuturor inițiativelor de politică externă a României promovate de Grigore Gafencu în perioada 1938-1940 a fost acela de a menține cu orice preț integritatea teritorială a țării. Orientarea din ce în ce mai directă a țării spre Germania, era în egală măsură, efectul situației geopolitice a României, pe de o parte, și rezultatul amestecului din ce în ce mai accentuat, al regelui Carol al II-lea în politică, pe de altă parte.

Înțelegând că politica de echilibru promovată pierdea din ce în ce mai mult teren în condițiile în care Belgia, luată ca model de neutralitate, fusese ocupată de germani la 28 mai 1940³⁰, Grigore Gafencu dezavuează ideile lui Carol al II-lea de a angaja România alături de Germania și își înaintează demisia din fruntea Ministerului de Externe în data de 1 iunie 1940. Totodată, plecarea lui Grigore Gafencu din fruntea Ministerului de Externe mai era motivată de teama față de marele necunoscut de la Răsărit, dar și de motivele pentru care Germania, dorind alianța cu U.R.S.S., își călcase în picioare asigurările date României din cel puțin trei puncte de vedere: garanțiile germane asupra frontierei deveniseră realitate după dramatica vară anului 1940; natura ireconciliabilă a regimurilor bolșevic și fascist fusese contrazisă de pactul Ribbentrop-Molotov; arbitrarea Transilvaniei pe principiul etnic fusese anulată în favoarea Ungariei prin Dictatul de la Viena.

Cunoscând modul de acțiune al democrațiilor occidentale, singura mare necunoscută apărută în fața lui Grigore Gafencu o reprezenta Uniunea Sovietică, îndeosebi locul și rolul spre care aceasta aspira în viitorul raport de forțe european. Dorind edificarea acestei probleme, Grigore Gafencu acceptă cu destul de multă ușurință solicitarea și numirea sa ca ministru al României la Moscova, deși

²⁸ Elisa Campus, **Din politica externă a României 1913-1947**, București, Editura Politică, 1980.

²⁹ **Ibidem**, p. 422-423.

³⁰ Rebecca Haynes, **op.cit.**, p. 181.

perioada în care urma să-și desfășoare mandatul se prezenta ca fiind una foarte critică.

Analiza globală a rezultatelor misiunii lui Grigore Gafencu la Moscova nu poate fi apreciată printr-o unitate de măsură de genul a fost un succes sau a fost un eșec. Ar fi o greșeală și o nedreptate în același timp fie și numai pentru faptul că, în analiza unei misiuni diplomatice, guvernul care îl trimite face evaluarea, istoricul având cel mult datoria de a prezenta datele cât mai obiectiv cu putință, în baza documentelor ce-i stau la îndemână sau care trebuiesc căutate și atent valorificate. Având în vedere aceste precizări credem că încercarea de a prezenta rezultatele obținute de Grigore Gafencu la Moscova devine cât se poate de evidentă dacă analizăm fiecare sarcină pe care a avut-o de rezolvat.

Respectând această formulă de lucru, ne vom referi pentru început la problema repatrierilor, unde, în ciuda încercărilor de a face lumină, exactitatea datelor și cifrelor continuă să fie incertă. Având în vedere diferențele foarte mari de la o sursă la alta, referitoare la persoanele ceau solicitat repatrierea în România după ultimatumul sovietic din iunie 1940, nu putem fi siguri cu privire la numărul acestora, după cum nu putem ști în mod exact câți au fost repatriați. Știm însă cu exactitate că, după sosirea lui Grigore Gafencu la Moscova, Comisia de la Odessa a reușit să lucreze mai bine, existând în acest sens aprecieri din partea generalului Aldea, în calitate de șef al Comisiei. Este posibil ca în mai buna comunicare dintre partea română și sovietică în problema repatrierilor, disponibilitatea guvernului de la București de a preda Moscovei deținuții politici comuniști să fi fost un argument în creșterea numărului de repatriați de la 1.000 la 2.000 de persoane pe lună.

Dacă în problema repatrierilor prezența lui Grigore Gafencu a avut un rol benefic, nu același lucru îl putem spune referitor la fondurile financiare și materiale care trebuiau transferate României, împreună cu inventariile arhivistice ale diferitelor ministere și instituții rămase în URSS după ultimatum. În ciuda solicitărilor documentate ale părții române, sovieticii vor interzice transferarea lor până după 22 iunie 1941, când această problemă, împreună cu cea a repatriaților, se va rezolva de la sine.

Referitor la problema trasării frontierei prin intermediul Comisiei de la Moscova, în pofida eforturilor depuse de Grigore Gafencu și partea română, lucrurile nu au putut fi duse la final, urmând ca și acest aspect să fie rezolvat tot după 22 iunie 1941.

Prezentându-le ca obiective aflate pe agenda de lucru a lui Grigore Gafencu,

trebuie să precizăm că misiunea principală a diplomatului nostru la Moscova a constat în ameliorarea raporturilor cu vecinul de la răsărit și, mai ales, în identificarea unor preocupări pentru noi teritorii românești, în afara celor ocupate în urma ultimatumului din iunie 1940.

Referitor la aceste obiective, considerăm că argumentele prezentate în paginile anterioare demonstrează că, pe întreg parcursul misiunii sale, prin negocierile, discuțiile, analizele și rapoartele întocmite, Grigore Gafencu și-a îndeplinit însărcinările ce i-au fost încredințate, fapt apreciat atât de aparatul Ministerului de Externe de la București, cât și de generalul Ion Antonescu, în calitatea sa de conducător al statului. Demn de remarcat este faptul că, pe timpul întregii misiuni de la Moscova, Grigore Gafencu a rămas în relații apropiate cu reprezentanții diplomați occidentali până la sfârșitul acesteia, fapt ce va servi României mai târziu, atât la Conferința Păcii, cât și în activitatea din Exil. De asemenea, trebuie apreciată, credem noi, atitudinea de „*soldat al țării sale*” pe care a avut-o cu ocazia ultimei întâlniri cu Molotov, în 24 iunie 1941, când, deși exista riscul de a fi împiedicat să se întoarcă în țară, dând expresie unor sentimente profund românești, i-a oferit acestuia un răspuns probabil singular în istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice.

Cu o demnitate și un curaj care îi fac cinste, diplomatul nostru nu va ezita să declare că, în intrarea României în război împotriva U.R.S.S., singurul vinovat este politica Moscovei care „*nu a făcut nimic pentru a împiedica... durerosul deznodământ de azi*”³¹.

Nu putem și cu exactitate dacă Grigore Gafencu a fost sau nu de acord cu actul din 22 iunie 1941. Faptul că a rămas la post și mai ales răspunsul dat lui Molotov ne îndreptățesc să conchidem că, fără a se gândi la război ca la un mijloc de remediere a situației, diplomatul nostru a dorit refacerea teritorială a României. Nu a protestat împotriva războiului cu U.R.S.S., deși avea nenumărate posibilități să o facă, și a rămas în țară atâta vreme cât armata română nu a depășit Nistrul. Depășirea acestei limite i-a determinat și hotărât plecarea sa din România, făcându-l astfel adept al convingerii Secretarului de Stat american Cordell Hull, potrivit căruia, inițial, „*Românii... nu aveau altă intențiune decât să ocupe teritoriile pe care Rusia le luase României cu un an înainte*”³². Trecerea Nistrului a transformat România din eliberator în agresor, astfel încât Grigore Gafencu alege

³¹ Grigore Gafencu, *Jurnal 1940-1942*, București, Editura Globus, 1991, p. 152.

³² *The Memoirs of Cordell Hull*, volume II, New York, The MacMillan Company, 1948, p. 978.

calea Exilului, de unde va continua să-și facă datoria față de țară, alături de alte personalități românești.

Referitor la misiunea sa în U.R.S.S., apreciem că în momentul numirii sale la Moscova, ținând cont atât de buna cunoaștere a relațiilor româno-sovietice, cât și de prestația sa pe timpul misiunii, Grigore Gafencu a fost cea mai bună alegere. Poate chiar singura menită să aibă un relativ succes.

Folosind surse demne de încredere, am continuat să urmărim activitatea lui Grigore Gafencu și după întoarcerea de la Moscova și stabilirea definitivă în Elveția. Supunând mărturiile sale unei analize atente, bazate atât pe documente indubitabile, cât și pe mărturiile celor care l-au cunoscut, am descoperit că, în ciuda distanței și mai ales a locului liniștit presupus de găzduirea helvetică, el continuă să urmărească evenimentele din țară, să se implice în scoaterea României din război și preîntâmpinarea ocupației sovietice.

În scopul realizării acestor obiective s-a implicat într-un mod deosebit în proiectul privind organizarea Exilului românesc și constituirea unui for conducător în frunte cu unul din demnitarii unanim recunoscuți și apreciați de întreaga diasporă (generalul Rădescu și regele Mihai).

Totodată, conștient de egoismul și disensiunile dintre multe personalități românești aflate în Exil, Grigore Gafencu, el însuși o persoană cunoscută și apreciată, s-a ferit cu eleganță și modestie să fie numit șef.

Reușită episodică, mobilizarea și activitatea Exilului românesc în fața Conferinței de Pace de la Paris de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, s-a destrămat odată cu sfârșitul negocierilor, în ciuda eforturilor depuse de Grigore Gafencu.

Imposibilitatea realizării unei unități a Exilului românesc după modelul altor țări ține de destinul implacabil al românilor de pretutindeni cumulat într-un singur cuvânt: *dezbinarea*. Alături de aceasta, se deschide o listă lungă care adună alte și alte defecte de fond cum ar fi ambițiile personale, interesele de partid, oportunismul, veleitarismul, prefecătoria, minciuna, trădarea și, nu în ultimul rând, lăcomia.

Deși aflați în străinătate, departe de țara care traversa dramă după dramă și care aștepta din partea lor o acțiune unică și puternică de vehementă opoziție, liderii Exilului românesc au ales, de la capetele încoronate și până la ultimii reprezentanți ai partidelor istorice, să ducă o luptă penibilă în care scopul îl reprezenta fie autoritatea supremă asupra celorlalți, fie banii, sau chiar amândouă la un loc.

Primul caz, ilustru pentru această situație și într-o perfectă continuitate cu activitatea din țară ca rege, îl reprezintă poziția lui Carol al II-lea. Prezentat de Grigore Gafencu drept promotor al corupției interne și maestru al luptelor de culise, ajuns în Exil, uită că sub domnia sa țara a fost aservită Germaniei și emite pretenții la conducerea destinelor emigrației românești. Incapabil să înțeleagă că nici Anglia și nici SUA nu-i vor tolera prezența pe pământul lor, el solicită, sub pretextul că Mihai era prizonier în propria țară, să fie șeful unui guvern român în Exil, astfel încât la sfârșitul războiului să se poată reîntoarce pe tronul României. Susținut în permanență de o serie de reprezentanți ai evreimii bogate din România aflați alături de el în Exil, Carol al II-lea încearcă să obțină cele 53 de milioane de dolari blocați de administrația americană la începutul războiului în băncile din SUA. Planul său a sfârșit lamentabil, dar în urma sa a rămas un Exil rupt în 3 organizații, dintre care cel puțin una, condusă de Viorel V. Tilea, îi va rămâne credincioasă încă multă vreme.

Un al doilea exemplu îl reprezintă cazul lui Alexandru Crețianu. Consfințind încă o dată principiul potrivit căruia „*fiecare om își are prețul său*”, unul din diplomații români considerat drept exemplu de onestitate și-a însușit cel puțin 3 milioane de franci elvețieni, pe care i-a folosit pentru propria bunăstare. Fără aceste fonduri, conducerea Exilului românesc, ce părea cel puțin în perioada Conferinței de la Paris a fi un corp comun, s-a destrămat. De asemenea, importante personalități ale Exilului românesc, consacrate sau în devenire, aflate în imposibilitatea de a se întreține, au fost nevoite, în lipsa acestui fond, să părăsească rezistența anticomunistă și să se preocupe de o serie de activități menite să le asigure existența.

Pe aceleași coordonate se înscrie și Viorel V. Tilea care, după ce a încercat să aservească Exilul intereselor regelui Carol al II-lea, în speranța unor avantaje substanțiale la reîntoarcerea pe tron, rupe orice contact cu Exilul, deși fiind unul din cei mai bogați emigranți români din Anglia, putea să acorde ajutoare financiare suficiente acțiunilor Comitetului.

Un alt exemplu îl reprezintă Gigi Atanasiu, succesorul lui Constantin Vișoianu la Ministerul de Externe și coparticipant la constituirea fondului de 6 milioane de franci elvețieni. După o activitate insignifiantă în cadrul Comitetului Național Român, s-a stabilit în Elveția, unde a primit o casă cumpărată de Alexandru Crețianu și un salariu decent și confidențial expedit de Constantin Vișoianu din aceleași fonduri.

La polul opus se află generalul N. Rădescu și diplomatul Grigore Gafencu.

Primul, aproape un simbol al emigrației deoarece a fost „*cel dintâi refugiat politic din România de după 6 martie 1945*”³³, a crezut cu tărie în necesitatea unificării Exilului românesc. Fără a avea calități de adevărat om politic, așa cum spunea Raoul Bossy, a fost un om de caracter și un patriot. Deși s-a încercat amestecarea sa în problema fondului elvețian, inducându-se ideea că ar fi solicitat o jumătate pentru el, adevărul a ieșit la iveală. S-a bătut într-adevăr pentru fond, dar nu în ideea de a-l folosi pentru sine, ci cu scopul de a-l pune la dispoziția Comitetului Național Român. Victimă a cinstei și corectitudinii sale, a murit sărac și uitat de toți într-un spital din New York. La moartea sa, în mod sincer, au vorbit doar două personalități - Raoul Bossy și Grigore Gafencu.

Ultimul din această prezentare, dar probabil cel mai reprezentativ sub aspectul activității desfășurate, a moralității și, nu în ultimul rând, a impresiei lăsate în memoria celor care l-au cunoscut și au lucrat cu el, este Grigore Gafencu.

În cazul său am considerat că cel puțin cinci aspecte merită a fi prezentate:

1. După încheierea misiunii în URSS, deși Anglia, prin intermediul ambadorului la Moscova Sir Stafford Richard Cripps, îi oferise găzduire la Londra, Grigore Gafencu a ales, în virtutea respectului față de țară și de regulile diplomatice, să vină la București pentru a-și prezenta raportul activității desfășurate. După acest moment, desărcinat de orice altă activitate oficială, a rămas în București până când armata română, la ordinul mareșalului Ion Antonescu, a trecut dincolo de Nistru. Considerând acest fapt o greșeală, a părăsit România, dar, din dorința de a nu se situa pe o poziție potrivnică țării, a ales să rămână neutru, astfel încât, refuzând încă o dată Anglia și, cu atât mai mult, SUA, s-a stabilit în Elveția. Aici, dând glas propriilor temeri, a încercat să descifreze cu un ceas mai devreme soarta Europei de după război prin intermediul a două lucrări, scrise și prezentate publicului: **Preliminarii la Războiul din Răsărit și Ultimele zile ale Europei**, prin care a atras atenția asupra marelui pericol pe care URSS îl reprezenta pentru viitorul Europei. Deși s-au bucurat de un mare succes, cele două lucrări atrag destul de puțin atenția Angliei și SUA care, aliate cu URSS, lăsa rezolvarea pericolului comunismului pentru sfârșitul războiului. Ce a urmat se cunoaște.

2. Aflat în Exil, a ținut în permanență legătura cu partidele de opoziție și,

³³ Claudiu Secașiu, **Generalul N. Rădescu - cel dintâi refugiat politic din România de după 6 martie 1945**, în vol. **Național și Universal în istoria Românilor**, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 451-481.

în special, cu Iuliu Maniu care, la un moment dat, l-a numit ca reprezentant al Exilului românesc. De comun acord cu acesta, a încercat scoaterea României din război și coalizarea tuturor românilor din Exil la realizarea acestui obiectiv. Considerat a fi omul cel mai potrivit pentru realizarea acestui scop, în ciuda statutului său de opozant al regimului de la București, a fost solicitat și consultat în această problemă inclusiv de către ministrul de externe al României, Mihai Antonescu. Referitor la acest demers, am precizat faptul că Ion Ardeleanu și Vasile Arimia au făcut o greșală atunci când, în introducerea la **Jurnalul** lui Grigore Gafencu dintre anii 1940-1942, au susținut că scrisoarea din 1 februarie 1944 ar fi fost pentru mareșalul Ion Antonescu³⁴. De fapt este vorba despre răspunsul dat de Grigore Gafencu la scrisoarea adresată lui de Mihai Antonescu în decembrie 1943. Din nefericire, demersul inițiat de Mihai Antonescu venea prea târziu, deoarece, în cazul României, nu se putea lua nici o decizie fără acordul URSS, iar Moscova solicitase din partea aliaților capitularea necondiționată a țării noastre.

3. Confirmând valoarea sa de diplomat și de personalitate europeană recunoscută, a fost liderul delegației neoficiale a României la Conferința de Pace de la Paris, unde întreaga sa activitate a fost apreciată atât de presa străină, cât și de o serie de personalități ale SUA, Angliei și Franței care participau la lucrări. Prin acțiunea lui Gafencu și a grupului pe care îl conducea, ce venea în contradicție cu poziția delegației oficiale a României aflată sub controlul URSS, reprezentanții aliaților au avut încă odată ocazia să înțeleagă că Moscova nu intenționa să facă nici o concesie asupra viitorului pe care îl hotărâse pentru țările „*liberate*”.

4. După trasarea frontierelor celor două sfere de influență, Grigore Gafencu s-a implicat într-un mod hotărât în acțiunea de unificare a Exilului românesc, în ideea realizării unei singure organizații grupate în jurul unui lider - regele Mihai sau generalul N. Rădescu. Văzută ca un guvern în Exil, unificarea emigrației românești devine imposibilă în condițiile în care luptele de orgolii și interese creează în scurt timp mai multe tabere. Se adaugă acapararea fondurilor necesare acestei acțiuni de către grupul Vișoianu-Crețianu, care refuză să susțină demersul colectiv și folosește banii în scopuri proprii. Înțelegând că unificarea emigrației este sortită eșecului și evitând poziționarea sa în favoarea unor grupuri de interese, Grigore Gafencu a hotărât să-și desfășoare acțiunile în nume propriu. Pentru aceasta a semnat articole găzduite în publicații de prestigiu, a ținut conferințe și

³⁴ Grigore Gafencu, **Jurnal 1940-1942**, p. 11.

emisiuni la posturile de radio *Vocea Americii* și *Europa Liberă*, prin care a încercat să sensibilizeze Occidentul asupra dramei care avea loc în țările „*eliberate*” de URSS.

5. Căutând o soluție menită să ducă la eliberare țărilor aflate după „Cortina de Fier”, Grigore Gafencu s-a implicat în mișcarea europeană care avea ca scop integrarea tuturor popoarelor Europei într-o comunitate a țărilor libere, solicitând pentru aceasta unificarea tuturor organizațiilor emigrației din țările aflate sub dominația Moscovei.

Preluând ideea „*Planului Marshall*”, convinge aliații să solicite participarea tuturor țărilor europene la reconstrucția continentului, apreciind că o astfel de inițiativă va evidenția faptul că, în țările „*eliberate*” de URSS, ideea interesului național și european este străină de voința lor, deoarece aceste sunt conduse de la Moscova. Refuzul acestor țări de a participa la acest proiect demonstrează aliaților că ideologia comunistă a ocupat deja jumătate din continentul european, astfel încât „*Cortina de fier a căzut cu desăvârșire și Europa a rămas tăiată în două*”³⁵.

Continuând să-și reprezinte țara și să-și susțină ideile, Grigore Gafencu participă alături de un număr de mari personalități europene la o serie întreagă de inițiative destinate reconstrucției continentului. În acest sens, a fost prezent la Congresul Uniunii Federaliste Europene (U.E.F.) desfășurat la Montreaux în august 1947 unde, criticând deviza „*Fără Est, dar nu contra Estului*”, va solicita înlocuirea acesteia cu alta: „*Cu toți europenii, cei din Vest și cei din Est care luptă cu sinceritate și dezinteres pentru a uni Europa în libertate*”³⁶.

Dorind o participare mai numeroasă a românilor din emigrație la aceste dezbateri, în 15 mai 1948 Grigore Gafencu a inițiat realizarea unui „*Grup român pentru Europa Unită*”³⁷. La curent cu inițiativa, W. Churchill și J.N. Retinger, în calitate de președinte și respectiv secretar general al Uniunii Federaliste Europene, îl invită pe Grigore Gafencu să se preocupe de organizarea *Mișcării pentru o Europă Unită* deoarece era „*singurul om care ar putea să dirijeze și să inspire*”³⁸.

Apropiind tot mai mult grupurile de emigranți din țările dominate de Moscova și determinându-le să conlucreze, la 11 februarie 1951 apare celebra *Declarație de la Philadelphia*, semnată de 250 de exilați politici, printre care și

³⁵ Arhivele Naționale, **Fond Grigore Gafencu**, Dosar 313, f. 44.

³⁶ Gulielmo Uselini, **In memoriam**, în *Bulletin Européen d'Informations*, nr. 45, Paris, 15 februarie 1957.

³⁷ Arhivele Naționale, **Fond Grigore Gafencu**, Dosar 316, f. 29.

³⁸ **Ibidem**, Dosar 318.

Grigore Gafencu, și depusă în aceeași zi la *Casa Independenței* din același oraș, alături de *Declarația de independență a SUA* din 4 iulie 1776.

În toată perioada cuprinsă între 1948 și 1952, Grigore Gafencu a fost într-o permanentă activitate și mișcare astfel încât, aflându-se când la Paris și Londra, când la Washington și New York, devine un cunoscut expert în probleme de politică europeană, vocea lui fiind auzită, ascultată și mai ales apreciată.

Spre sfârșitul anului 1952 începe să înțeleagă că această întreagă agitație este folosită mai mult în scop propagandistic, efectele ei întârziind să se facă simțite. Lipsa unor realizări concrete și nemulțumirile datorate dezbinării din cadrul Exilului românesc îl determină să se retragă la Paris, iar pe urmă în Elveția. La această retragere se adaugă atât diminuarea resurselor financiare presupuse de deplasări, cât și starea sănătății tot mai precară. Datorită acestor motive și-a limitat acțiunile, participând numai la congrese și dezbateri internaționale, ținând conferințe, scriind articole sau realizând emisiuni la radio.

În anul 1956, pe fondul Revoluției de la Budapesta și al Insurecției din Polonia, considerând că stalinismul a murit, a încercat din nou revitalizarea emigrației românești și a organismelor internaționale privind situația țărilor din răsărit. Era însă numai prima criză a comunismului, iar până la căderea lui definitivă mai trebuia să treacă încă mult timp. Un timp care nu a mai avut răbdare cu Grigore Gafencu, el murind în ianuarie 1957, la vârsta de 65 de ani.

Bazată pe o bibliografie variată și complexă, care a necesitat îndelungi căutări și atente procese de prelucrare, adaptare, completare și comparare a informațiilor, lucrarea noastră a dorit să prezinte viața și activitatea diplomatului român Grigore Gafencu. Caracterul și calitățile sale morale, nivelul de pregătire intelectual, dar mai ales activitățile și inițiativele sale din țară și din Exil l-au impus treptat ca pe una din personalitățile diplomatice ale României, perfect îndreptățit să stea alături de alte nume sonore cum sunt Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu, I.G. Duca, Nicolae Titulescu ș.a.

În ultima vreme, crescând interesul pentru acest domeniu al relațiilor internaționale, s-au auzit voci care încearcă să acrediteze ideea că Grigore Gafencu ar putea fi comparat cu Nicolae Titulescu, în timp ce altele, mai îndrăznețe, îl așează deasupra acestuia. Cunoscând aceste încercări, noi am încercat să prezentăm în lucrarea noastră principalele dispute care i-au avut ca eroi pe cei doi diplomați, lăsând cititorului dreptul de a hotărî, deoarece, indiferent de poziționare, amândoi au încercat să facă totul pentru salvarea independenței României, folosind fiecare modalitățile avute la îndemână.

Fără a avea garanția că nu am neglijat anumite aspecte și informații, sau că modul de prelucrare și interpretare al unor documente este cel mai potrivit cu putință, ne exprimăm convingerea că lucrarea noastră poate fi apreciată ca o contribuție la cunoașterea mai amănunțită a unuia dintre cei mai importanți diplomați ai României din perioada interbelică.

Național și european în egală măsură, Grigore Gafencu s-a considerat, în ciuda marilor prefaceri europene la care a participat, „*un bun soldat al țării sale*”. Ieșind din istorie, așa cum a intrat timid și modest, prețuit și admirat, Grigore Gafencu poate rosti cu modestie cuvintele lui Pericle de pe patul său de moarte: „*Sunt mândru doar de un singur lucru că nimic din ce am făcut nu aduce rușine asupra neamului meu*”³⁹.

Grigore Gafencu - l'homme et le diplomate Résumé

L'auteur présente quelques considérations sur la vie et l'activité de Grigore Gafencu, homme politique et diplomate roumain de la période d'entre celles deux guerres mondiales. On a présenté aussi quelques aspects sur l'activité de Grigore Gafencu en exil.

³⁹ Ion Rațiu, **Cuvânt la moartea lui Grigore Gafencu**, publicat în ziarul *Româmul*, februarie-iulie 1957, p. 9-10.